

nyomnak s derítse fel ez érdekes rejtvényt. Nagyon örülnék, ha csekély igényű soraim legalább erre felbuzdítanának valakit.

Dr. KÁRMÁN MÓR.

RÁDAY GEDEON.

(Első közlemény.)

Vannak írók, kiknek emlékét nem annyira az tartja fenn, milyen műveket alkottak, mint inkább az, mily hatást tettek másokra, kik nyomukba léptek. Irodalmunk történetének kivált újabb korában nem egy tekintélyes író nevezhetnék meg, a kinek műveit az idő lassankint elfeledteti az utókorral: míg általános hatása, mely a szellemi fejlődés hullámai közé vegyült, tartóssá válik. A magyar irodalomtörténet legnevezetesebb alakjai foglalnak helyet ez írók közt, a kiknek élén Bessenyei, Révai és Kazinczy állanak. Közéjük tartozik Ráday Gedeon is, a híres Ráday Pál fia, a kinek hatása épen Kazinczyban mintegy újra támad, megelevenül s fokozódik. Talán senki sem volt mélyebb hatással Kazinczy írói jellemének alakulására Ráday Gedeonnál, a kinek működésében, mely még nagy részt ismeretlen, gondolatvilágában, mely a magyarság értelmiségének fejlesztésére irányult, jobbara majd mind feltalálhatók azok a vonások, a melyek Kazinczy életét korszakalkotóvá tették.

Ráday Gedeon életének külső körülményeiről nem sokat tudunk: de az a kevés, a mennyit adatainkból felhozhatunk, tökéletesen elég, hogy magunk elé képzeljük a vallásos nevelésű fiút, a múlt emlékeivel foglalkozó férfit s a fölébredt irodalmi mozgalom tanácsadóját s útmutatóját.

„1713. 1. Octobris örvendeztetett meg a felséges Úr-Isten bennünket egy fiú-magzattal — írja Ráday Pál önéletrajzában,* — születettvén 8 óra tájban estve, a haljegy alatt; kit (mivel feltettük magunkban, hogy semmi válogatott nevet nem keresünk neki, hanem a mely a születés napjához köze-

* *Ráday Pál munkái.* Összegegyítette Négyesy László. Olcsó könyvtár. 1889. 181. 182. l.

lebb levén, alkalmasabb lészen) kereszteltették Gedeonnak.» A vallásos atya a következő fohászszal kíséri e följegyzést: «Engedje az én Istenem, legyen velem elmúló familiám nevének ő benne és ő általa való kiterjedése, — maga szent nevének dicsőségére, minékünk szüleinek (míg élünk) örvendezésünkre, és az atyafiságnak s magyar hazánknak hasznára! — Amen.» E buzgó kérés fogantossá lön. Gedeon, mintha csak folyvást fülébe hangzottak volna atyjának e szavai: ezekhez szabta hosszú pályájának vezérelveit. Az atyai ház falai közt bizonyára többször is hallotta a vallás vigasztaló, megnyugtató és bizalomgerjesztő igéit, a melyek a fogékony ifjú lélekben mély gyökeret vertek; többször is látta a fölhevült lélek megnyilatkozását s a lemondó szív csendes buzgalmát s önelégültségét. Mi volt természetesb, mint hogy a fejlődő ifjú életének eszményeit e hatás alatt keresse és találja meg; hogy korán belássa, mikép a pálya, mely számára ki vala jelölve, nem a külső fényben, hanem a csendes munkálkodásban, a másokkal való jótékonyságban, a műveltség világának terjesztésében, a történeti múlt vizsgálatában s a szív egyszerű örömeiben lesz rá nézve gazdaggá. «El volt végezve — írja Kazinczy* — s nagy részben azon veszélyek emlékezte miatt, melyekben atyja oly közel volt az elsüllyedéshez, hogy ő minden idejét tanulásban éli el s erejét egészen a nemzeti műveltség emelkedésének fogja áldozni.» Kazinczy ez állítás alapjáról nem szól bővebben: de úgy látszik, hogy ő a megfutott pálya végéről vont következtetést annak kezdetére. Az a tény, hogy már 17 éves korában az Odera melletti Frankfurtba megy** tanulmányainak folytatására s három évig hallgatja ott az akadémiai előadásokat: még nem magyarázza meg az említett elhatározást. Bizonyára az ifjú egyénisége, neveltetése, hajlamai, az emlékek, melyek az atyai hajlék falai között körülvették, a költészet sugalma, mely iránt korán nagy fogékonyságot mutatott, voltak elhatározók arra nézve, hogy a világtól elvonulva, elnyomja dicsvágyát a nyilvános élet csillogó fénye iránt, melyet ősei akár fegyverrel, akár más téren nyilvánuló tehet-

* *Magyar Pantheon*. Nemzeti könyvtár. XXXVI. k. 25. l.

** *Oratio, quam . . . S. Gedeoni de Ráda monumentum esse volvit Car. Koppi*. Pestini, 1792. 24. l.

séggel szereztek; hogy könyvei közé temetkezve, a múlt irodalmának vizsgálatába merüljön, a régi költészet szépségeit kutassa, a korabeli tudósokkal és írókkal lépjen érintkezésbe s összegyűjtse a magyar szellem minden nyomtatott és írott termékeit, a melyek kutatásaiban és nyomozásaiban segítségére lehettek.

Valóban, a mint az ifjú Ráday, atyja halála után Ludányban megtelepszik: öntudatos működést fejt ki céljainak megtestesítésére. Senki sem volt inkább hivatva, hogy némi központot teremtsen az akkori széthúzó irány követői, a csekély számú szellemi munkások között, mint Ráday. Nemcsak díszes neve, tehetsége, tanulmányai, hanem egyénisége is kiválólag képesítették e szerepre. Nemcsak roppant fogékonysága, melylyel a magyar szellem mindennemű nyilvánulása iránt érdeklődött, hanem a külföldi irodalomban való nagy jártassága is hozzájárult elhatározásának érvényesítéséhez. E mellett, bár éber figyelemmel kísérte a kifáradt nemzet sorsának intézését, szorgalmas látogatója volt a megyei gyűléseknek: * idejének nagy részét mindamelllett öntanulmányainak folytatására fordíthatta; mert a vagyon, melyet atyjától örökölt, ha fényűzésre nem is, tisztességes megélhetésre elég volt. Kétségtől örökségének ránk nézve legfontosabb része az a tekintélyes könyvtár volt, melyben sok magyar munka összegyűjtve, rendelkezésére állott nemcsak magának Rádaynak, de az ország minden részében szétszórva élő más tudósoknak is.

Ráday fölött célját, hogy a tudósok és írók közt némi összeköttetést hozzon létre, bizonyosan már korán foganatba vette. Minden valamire való íróttól fölkeresett leveleivel, részint, hogy munkára buzdítsa őket, részint, hogy az általa ismert, de könyvtárában hiányzó könyveket segítségükkel megszeresse. Mert már ekkor foglalkozott avval a gondolattal, hogy a magyar irodalom történetének anyagát összegyűjtse. Sokáig tartott az előkészület e munkához, sokáig tartott maga a tervezetés is, mert Ráday figyelmét gyakran elvonta saját munkájától akár a mások tevékenységének gyámoltása, akár

* Koppi írja id. művében: «Ventitabat ille (t. i. Ráday) ad regni comitia, atque in horum ternis (!) ita versatus fuit, ut, quod de Attico refert Nepos, et esset partium semper optimarum, et existimaretur.» 27. l.

valamely új jelenség méltánylata vagy segélyezése. Végre is, mikor Bod Pétertől meghallotta, hogy ő már hozzá fogott az irodalomtörténet anyagának összehordásához: készséggel szolgált a saját könyvtára legbecsesb műveivel¹ neki, hogy Bod Péter mennél teljesebb anyagot gyűjthessen össze. Bod Péter e szívességet azzal kívánta meghálálni, hogy mindazon magyar műveket, melyek a Ráday könyvtárában hiányoztak, nagy szorgalommal kerestette össze az országnak minden részéből. Mikor a Ráday könyvtárának katalógusát megkapta: egész tervszerűleg fogott a gyűjtéshez. Érdekes, a mit ez alkalommal Rádaynak ír. «Száz rhénes forintok iránt ír — olvassuk idézett levelében — a Mélt. Úr a magyar könyvek szerzésekre, hogy akar küldeni. *Sok magyar könyvek kellenének annyi pénzre!*»

Bod Péter igyekezete azonban nem járt a kívánt eredménynyel, minek okát így adja elő: «A könyvek szerzéseben igyekeztem, de kevésre lehetett menni, minthogy a régiség és hazánknak sokféle vesződései, a melyek voltak, megemésztették; de csuda, hogy e tatár égette, török hamvasztotta hazában csak annyit is lehet találni, holott itt egymást érte a sok pusztítás ezelőtt.² Ráday nemcsak Bod Pétert bízta meg a régi irodalom termékeinek gyűjtésével, de Szerencsi Nagy Istvánt, Komjáthi Ábrahámot, Veszprémi Istvánt, Szilágyi Sámuel, Kovásznai Sándort, később Bacányit, Baróti Szabó Dávidot s Kazinczyt is. Sőt testvére, Teleki Lászlóné, szintén neki gyűjtött nagy részben. Mert Ráday erre fordította minden jövedelmét.³ Weingand pesti könyvkereskedő beszélte Komjáthi Ábrahámnak, a Kazinczy nevelőjének, hogy «Rádaytól magától annyit veve be, mint vásárlóitól egyetemben».⁴ Felesége (Szentpéteri Katalin), kivel 1740 táján kelt össze, megosztá vele a könyvgyűjtés fáradságát s kiválólag a magyar műveket kísérte figyelemmel, míg maga Ráday a külföldiekre fordította legfőbb gondját. A külföldi könyvkereskedők épen annyit küldtek neki, mint Wein-

¹ L. Bod Péternek 1755 ápr. 16-án Rádayhoz intézett levelét. *Figyelő*, 1876 évf. 173. l.

² L. 1756 febr. 20-iki levelét. *Figyelő*. U. o. 174. l.

³ L. Koppi id. műve 28. l.

⁴ Kazinczy id. műve 26. l.

gand. Fontos művelődéstörténeti tény ez, ha meggondoljuk, hogy akkor még szó sem volt nyilvános könyvtárakról, sőt magánkönyvtárat is mennél kevesebben gyűjtöttek. S a kik gyűjtöttek is: elzárták a kutatók előtt. Ráday megnyitotta könyvtárát. Ő maga küldözgette el a kért munkákat a tudósoknak s így lett a ludányi, később a péczeli kastély némi középpontja az akkori szellemi életnek. Kazinczy nagy elragadtatással beszéli el Rádaynak e tevékenységét, e fontos működését, mely a fiatal Kazinczy szellemi világának fejlődésére is oly jótékonyan hatott.

Ez azonban Ráday életének csak egyik s nem a legfontosabb emléke. A magyar költészet története még nevezetesebb vonását jegyezte föl működésének, a melyről azért emlékezünk meg, mivel az eddigi adatokat erre vonatkozólag egyben-másban kiegészíthetjük, másfelől pedig, hogy a Kazinczyra tett hatását egész mértékben megmagyarázhassuk.

Rádaynak 21—22 éves korából ismerjük első költői művét, melyet 1735-ben írt *Tavaszi este* czímmel.* Az ifjút nem bántja sem a dicsvágy, sem más hevesebb indulat. Csöndes merengőnek tűnik fel, a milyen későbbi korában volt, a ki hosszan elnézi a természet csodáit, a felhők vándorlását, a ködből kiemelkedő kősziklát, melyre a lenyugvó nap bíbor-sugarait veti. Föleszmél elmerengéséből: de az ember véges létének gondolata újra magába sülyeszti.

Boldog Isten! mi az ember, s mi az ember élete?

Van is, nincs is, mint az árnyék, úgy elnyargal gyors hete,

Mint ez a csörgő patak: Jaj, hát óh, gondatlan lélek,

Hogy fogy így el e világ fényvesztése? bizony félek

S tartok tőle, hogy megbánod, mikor a nem várt halál,

Mint a lesbe vont ellenség kicsap, rád üt s lekaszál.

E meglehetősen útszéli gondolat, mely a XVII. század magyar lyrikusainál sokféle változatban ismétlődik egymás után, Rádaynál még nehézkes külső ruhában is jelenik meg, úgy hogy a rhythmus alig képes előrelépdelni. Azonban, ha sokkal különb volna is a vers tartalma: figyelmünket nem erre, hanem a külformára kellene fordítanunk, mert roppant

* Megjelent a Kazinczy *Orpheusában*, a 4. füzetben.

fontos kezdeménnyel van itt dolgunk, melynek fölmerültét irodalomtörténet-íróink rendszeren Kazinczy fölléptének elejére szokták tenni. Láthatjuk, hogy Kazinczy fölléptétől körülbelül félszázaddal kell előbbre mennünk, hogy a rím és mérték összekapcsolásának tapogatózó kezdetét láthassuk. Arany János az ötvenes évekre, József császár gyermekkorára teszi e kísérlet idejét, Ráday egy másik versének jegyzete alapján¹ s kutat a forrás után, mely mintául szolgált Rádaynak. Következtetés útján helyes véleményt alkot Arany János. Kimondja, hogy mivel Ráday nem volt jártas az angol nyelvben, a formát nem vehette mástól, mint a németektől. Nem merjük eldönteni, hogy Ráday nem ismerte-e az angol nyelvet, mivel forrásaink közül csak Spielenberg Pál jegyzeteiben olvassuk, hogy Rádaynak sok különféle följegyzései maradtak magyar, latin, franczia, *angol* és zsidó nyelven,² a mi kétesnek tűnik föl előttünk is. De annyi bizonyos, hogy a mintát csakugyan nem az angol költészetből vette. Ráday maga megjelöli a forrást: a német és franczia költészet schémáit utánozza.³ Az ifjú bizonyosan Frankfurtban ismerkedett meg behatólag e schemákkal. Már ekkor kezdte vizsgálni a férfi- és nő-rímek tanát, értette a caesura fontosságát, mely az efféle tizenöt szótagú sornak nyolczadik vagy hetedik szótagjára esik a szerint, a mint a sor hím- vagy nő-rímmel végződik. Kiérezte, hogy a trochæus-lábak közé jambus nem vegyülhet, legfőlebb spondæus. Azt is észrevette a franczia költészetből, hogy a jambussal megfér egy sorban a dactylus, anapæstus, kiváltkép pedig a choriambus. «Magam is tapasztaltam — írja Ráday, bizonyosan már hosszabb gyakorlatai után — hogy ez a vegyítés a mi magyar verseinkben nemcsak rút hangot nem okoz, de gyakorta verseinket ékesíti és ez által a német verseknek egyenlő hangzását elkerülvén, változtatóbb harmoniát csinál.»

Kell-e ez észrevétel rendkívüli fontosságát bővebben fejtegetnünk? Íme a magyar vers technikájában egy roppant nevezetes reform, mely csak félszázad múlva kezd ugyan

¹ Prózai dolgozatok. Összes munkái. V. 266.

² Ephemerides Polit. Lit. 1792. Nro 57.

³ A *Tavaszi este* című verse utáni rendkívül becses jegyzetében. U. o.

gyökeret verni költészetünkben, de a kezdet megvan s az ifjú Ráday egy ideig hallani sem igen akar a régi magyar versforma tovább fejlesztéséről, jóllehet Gyöngyösi Istvánnak ő a legértelmesebb magasztalója mindazok között, a kik abban az időben a könnyen folyó alexandrin zengzetességében gyönyörködtek. Ráday méltányolta Gyöngyösi érdemeit. Ifjú korában maga is hatása alatt állott. Tudta és hirdette, hogy a korabeli versszerzők Gyöngyösit csak hibáiban követték. Ismerte Gyöngyösi népszerűségének okait s talán ebből lehet megmagyaráznunk, hogy a huszonnégy éves ifjú fontos kezdeményét csak a nyolczvan felé járó aggastyánnak volt bátorsága közzétenni, mikor már egyéb műveiben adott példák a fiatal költők egész táborát ösztönözték utánzásra.

Mert Ráday nem állapodott meg e gyöngye kísérletnél. Be kellett látnia, hogy a forma fejlesztése s érvényesítése nem közömbös a költészetben. Míg tehát egyfelől a nyugat-európai versformák átültetésén fáradozik, egyszersmind a klasszikai schemák meghonosítását is megkísérli, korábban, mint a később föllépő klasszikai iskola, mely az érdemet magának követelte. Sőt épen Gyöngyösi hatása alatt az alexandrin jogait is fenn akarta tartani, hogy így a magyar vers mennél gazdagabb formákban jelenhessék meg. Azonban mielőtt ez utóbbi gondolat megizmosodott volna benne: fő törekvése a nyugat-európai schémák meghonosítására irányult. Az ötvenes években egy hőskölteménybe kezd Árpádról. A kezdet csak kezdet maradt ugyan: de az a néhány versszak, mely mutatóul a *Magyar Músa* 1787-ki évfolyamában világot látott, nem közönséges haladásról tanúskodik, ha a főntebb idézett sorokhoz hasonlíttjuk. Körülbelül 15—20 évi időköz választ el bennünket a két mű keletkezésétől s ez a nagy időköz azt mutatja, hogy Ráday már némi biztossággal kezdett mozogni ez új formákban. Szabad legyen idéznünk a haladás megbizonyítására az *Árpád kezdetének* első versszakát, mely Ráday reformját már egy lépéssel előbbre vitt fejlődésben mutatja:

Múzsám, kinél tört út már régen Pindus útja,
S tudod jól, hol fakad a szűzek rúgott kútja;
Sőt játszottál te is nádsípon verseket:
Végy már most trombitát, kezdj hangosb éneket.

Írj Árpádról: ird meg, hol volt első hazája:

S új honra vágyó nép vezérévé mint lett?

Beszéld el útjait, számláld elő, mit tett,

S hogy hódolt végre meg a négy folyóvíz tája.

Vessük össze ezzel azt az átdolgozását, mely kétségkívül ismeretes az olvasó előtt, a török ifjú énekét («Valál szerencse mindig hívem» stb. kezdettel), s vegyük még hozzá Gellertből való fordításait, kivált azt, mely így kezdődik: «Jó voltod Isten, felyebb ér, Mint a felhők járása» stb., melyben már jó részben elég tiszta jambus lüktet: előttünk áll a nyugot-európai versforma Rádaynál úgy, a mint ő azt költészetünkbe oltotta.

Körülbelül abban az időben, midőn Ráday a mérték és rím összekapcsolásán, a stropha-szerkezet művészibbé tételén gondolkozott: a görög versformákkal is próbát tett. Kazinczy* nem tudja eldönteni, vajjon Ráday egyszerűen füle után indúlt-e csak, melynek éreztetnie kellett vele, hogy «nyelvünk a görögök példáinak követésére alkalmasabb, mint minden más új nyelv», vagy Sylvester példája után, a kit «a gondos deltophilusnak nem ismerni nem lehetett». Valószínűbbnek tartjuk, hogy a Sylvester bátor kezdeményét kívánta folytatni, melyet a XVII. századon át úgylis többen követtek, ha szinte csak kísérletképen is. A klasszikai költészetnek oly alapos ismerőjét, a milyen Ráday volt, kétség kívül nemcsak a tartalom gazdagsága vonzotta a szépség e kimeríthetetlen forrásához, hanem a forma tökélye is. Nem a belső formáé, mely egy jelentőségű a conceptióval, hanem a külsőé, mely a technikához tartozik. Amabban is folyvást fejlődött ízlése és művészi érzéke, mit levelei bizonyítanak legfőképp, de emebben is mind biztosabbá tette a gyakorlat, úgy hogy megjelent fordításaiban szinte egyenlő színvonalon látjuk a nyugot-európai formákkal tett kísérleteivel. A görög mértékben írt ismeretes versei valószínűleg későbbi keletűek. Ráday ifjúkori művei; a melyek közül még négy—öt darab megvolt 1791-ben, halála után egyéb ismeretlen műveivel s nagy fontosságú jegyzeteivel a tűzbe kerültek ama, korában könnyen érthető álszégnyenből, hogy azok a «tiszteletes öreg nevére későbbi

* Id. műve 29. l.

verselőink dolgozásai mellett nem fényt, hanem homályt fognak vonni». Így hát csak Kazinczy följegyzésére vagyunk e tekintetben utalva, ki magától Rádaytól hallotta, hogy «ő a görög schemákat még nőtelen korában, 1740 előtt tehát, bátorkodott közénk áthozni». Hogy később e kísérleteket nem hagyta feledésbe jutni: annak bizonyosságát a péczeli kastély nagy termének plafondján olvasható hexameterek mutatták egészen 1825-ig, míg t. i. a kastély nagy terme az akkori tűzvész áldozatává nem lett. Ráday ugyanis a hatvanas évek közepén Ovid Metamorphosisának Picart készítette metszeteit festtette a plafondra s minden egyes jelenet alá egy-egy hexametert írt. Például ama jelenet alá, melyben Phaëton térdepelve kéri atyját, hogy engedje lovait hajtani: ezt a hexametert készítette Ráday:

Többet kérsz Phaëton, mint sem próbátlan erőd bír.

A másik ajtó fölött Phaëton húgai sírdogálnak, s ezt a képet a következő sor kíséri:

Itt igazán bétölt, hogy bújárása bolondnak. stb.¹

Talán nem tévedünk, ha azt véljük, hogy ugyanez időben kezdte Zrínyi *Ádriai Syrenáját* is hexameterekbe önteni Ráday. Ő maga csak annyit mond erre vonatkozólag, hogy még Mária Terézia korában hozzá fogott az átdolgozáshoz, de «foglatosságai miatt csak a három első részt végezhetette el».² Azonban kétségkívül a királynő uralkodásának nem utolsó éveit kell értenünk e bizonytalan megjelölésen, hanem az 1760-tól 1770-ig tartó időközt, Ráday életének e legmunkásabb szakaszát, mikor az 1764-iki országgyűlésen amúgy is némi népszerűsége telt szert. Az átdolgozás kezdő sorai így hangzanak:

Én, ki játszadózám ifjantan a szerelemnek
Édes verseivel s könyörületlen Violámnak
Büszke keménységét ostromlám énekeimbe':
Harczokat éneklek most már hangosb hadi verssel...³

Nemcsak az itt idézett sorok, de későbbi éveiből ismer-

¹ L. Rádaynak Kazinczyhoz 1790 ápr. 9-én intézett levelét. M. tud. Akadémia könyvtára: M. Irod. Lev. 4-r. 191 sz.

² *Kazinczy levelezése*. I. k. 1890. 201. l.

³ Közölve a *Kazinczy levelezése*. I. kötetében. 202. l.

retes fordításai is mutatják, hogy Ráday nem volt tisztában a magyar prosodiával, mit korában Földi, később pedig Csokonai nem egyszer megróttak. De hogy volt bátorsága a régi nemzeti versidomot hexameterrel fölcserélni: ez minden- esetre oly tény mely Rádayt a klasszikai iskola egyik leg- korábbi hírnökévé avatja.

Harmadik nevezetes kísérlete Rádaynak az *Aeneis* fordí- tása, melyből egy mutatvány a *Magyar Műzsa* 1787-ki évfolya- mában. jelent meg s később némi javításokkal a Kazinczy *Orpheus*ában. Úgy tetszik, hogy e fordítással a klasszikai isko- lát akarta mintegy ellensúlyozni, a mely megvetett mindent, a mi nem görög vagy római mértékben volt írva. Fiatalabb éveiben ő is szakított a magyar versidommal, de később, mintegy küzdeni látszott jogaiért, mikor az új formák tetsze- tössége mellett arról többé hallani sem akartak azok, kik a magyar ízlés fejlesztését irányozni kívánták. Az *Aeneis* fordí- tása nem kisebb merészséget mutat, mint a Zrínyi átdol- gozása. Bizonyára ebben is francia minták után indult Ráday, hol az alakhoz és tartalomhoz hű fordításnak leg- kevesebb hívei voltak akkor is, mint később. Ráday magyar alexandrinokban kívánta megszólaltatni a híres latin költőt s nem osztozott Földinek abban a felfogásában, mely szerint a fordításnak követnie kell vala az eredetinek nemcsak tar- talmát, de alakját is. Ráday maga is csak próbának nevezi e fordítást, melyet nem azért tett közzé, hogy az *Aeneis* fordításán buzgólkodók abba hagyják önszándékukat, mert «mentől többen fogják ezen nagy poetát fordítani, annál több hasznot remélhet abból nyelvünk», sőt ígéri, hogy nem fogja tovább folytatni munkáját. Tehát csak példát kívánt adni, de oly példát, mely költészetünk történetében majdnem oly fontos, mint említett más nemű kísérletei. Álljon itt mutat- ványúl e fordításnak egy versszaka, melyet Ráday megjaví- tott:*

Mondd meg, Músám, e jó ember mit véthete?
Hogy útjának Junó anyyi gátlást vete.
S mért forgott olyan sok veszély közt élete?
Egy mennyei lélek ily bosszús lehet-e?

* Ráday levele Kazinczyhoz. Kelt 1791 febr. 14. Akad. könyvt. M. Irod. Lev. 4-r. 191. sz.

E fordítással kívánt áldozni Ráday ifjú emlékeinek és Gyöngyösi szellemének, a ki nyelvével és verselésével, könnyen folyó soraival és eleven színezésével oly mély hatást tett rá is, mint majdnem minden korabeli fiatal költőre.

Valóban Ráday előtt a régi költők közül csak kettőnek volt igazi tekintélye: Zrínyinek és Gyöngyösinek. Márvány emléket akart nekik állíttatni angol kertjében s mindegyikre egy-egy hexametert vésetni, a melyeket Kazinczy előtt föl is olvasott, de ez évek mulva nem tudta azokat följegyezni. Gyöngyösit ifjabb éveiben tanulmányozta, mikor még forma-érzéke fejletlenebb volt, Zrínyit férfikorában magyarázgatta, fejtegette és tanácsolta olvasását mindenkinek, a kivel érintkezésbe lépett. Gyöngyösinek előbb épen oly bálványozója volt, mint később Zrínyinek. Az előbbit ő maga kívánta kiadni, életét megírni s a művek szövegét megjavítani. E munkát tőle várták az akkori írók. Ráday sokáig készült e munkához is, mint annyi máshoz, de itt is csak a szándéknál maradt. Azonban, midőn Kovásznai Sándor vállalkozott a kiadásra: * folyvást biztatta, hogy a kiadás elé legalább előszót ír, de ez a szándéka is hajótörést szenvedett. A méltánylat æsthetikai szempontjait azonban már ő kijelölte mind Gyöngyösit, mind Zrínyit illetőleg, úgy hogy e tekintetben a mai felfogást először Ráday foglalta szavakba. És ez bizonyára előnyös színben tünteti föl művészi érzékét, helyes ízlését s a római és görög költők művein élesedett értelmi tehetségét, ítéletalkotó képességét, melynek leveleiben annyi szép bizonyosságát olvassuk. Szóval: Rádaynak e felfogása, helyes szempontja mindenkép méltó a Kazinczy egyik mesteréhez, kinek ez annyit köszönhetett.

Mert mestere volt Ráday Kazinczynak sokkal inkább, mint akármelyik más írónknak abban a korban. Nemcsak a híres ember, külföldi és hazai költészetben jártas és fejlett ízlésű æsthetikus, nemcsak a roppant olvasottságú műkedvelő, a fordító, a levelező, a formalismus nagy híve, a külforma gazdagítója vonzotta a hasonlóan roppant fogékonyságú ifjú Kazinczyt, hanem az ember finom és gyöngéd modora, a férj példaszerűsége, az atya kegyessége, a jó barát hűsége

* Leveli Rádayhoz. *Figyelő*. 1876. évf. 367-374. l.

s az alattvalók nemes szívű ura is. Soha sem felejtette el Kazinczy azt az órát, melyben 1772-ben, mint sárospataki deák, először látta Rádayt. Oly mélyen vésődött emlékébe minden, a mi e jó lelkű, nyájas mosolyú, már akkor a férfikoron túllevő, mindenki iránt leereszkedő, a gögöt még nevééről sem ismerő embernek működését, nyilvános és magánéletét illette, hogy önkéntelenül is utánozta nemcsak nyilvános, írói pályáján, de a mindennapi életben is. Nemcsak költészetére, írói jellemének fejlődésére volt Rádaynak igen nagy hatása, de mint æsthetikuséra, mint tisztán nyelvművésze, mint az írók központosítójára, a nyugat-európai versformák művelőjére, sőt a művészibb ízlés követőjére is.

Mikor Kazinczy Pesten volt patvarián 1782. és 1783-ban: szabad idejének nagy részét Ráday körül töltötte. Ekkor ismerkedett meg szorosabban a nagy tekintélyű báróval, kinek e méltóságot épen ez évben adományozta József császár. Ráday nagy barátja levén a színészetnek: ritkán mulasztotta el a színházba való menetelt. Kazinczy szorgalmasan eljárt vele a német előadásokra s itt szokta Ráday neki és környezetének az előadás jóságát vagy hibáit magyaráztatni. Egyébiránt Kazinczy sokat hallhatott már róla S.-Patakon, Eperjesen, mindenütt, a hol a reformátusok legelőbbkelő embereit emlegették. Tudós tanárai bizonyára nem egyszer emlegették a «nagy tudományú» embert, ki oly készséggel küldözgette könyvtárának legbecsesebb műveit a mult emlékeivel foglalkozó tudós tanároknak, papoknak s mindenkinek, a ki csak hozzá ily kérelemmel fordult. Mert Rádaynak még az akkori lanyha szellemi élet mellett is híre volt az országban mindenütt, a hol a könyvvel való foglalkozás némi becsületben részesült. A ki oly gazdag könyvtárnak volt birtokosa, mint Ráday s a ki annyi tudóst ellátott forrással, útmutatással, jó tanácssal: nem lehetett ismeretlen épen Sáros-Patakon, az akkori tudományos életnek egyik fészkeiben. Kassán, Győrben, Komáromban, Kolozsvárott, Pesten és Bécsben, hol az irodalomnak habár csak parányi központja is volt, mindenütt ismerték a Ráday Gedeon nevét, nemcsak mint tudósét, hanem mint versszerzőét is. Sőt aligha állítunk valótlant, ha azt véljük, hogy a mennyire Mária Terézia uralkodásának két utolsó tizedében s József császár alatt az

irodalom valakit híres emberré tehetett: Rádaynál alig dicsekedhetett akkor bárki is előbbkelő s tiszteltebb névvel. Pedig Rádaynál kétségkívül nem egy nagyobb tehetség működött a nemzetiség erősítésén s művelésén. Mégis ő hozzá fordultak a korabeli tudósok és írók új terveikkel, ha akár valami központosító közlöny megalapításáról volt szó, akár valamely kiválónak tartott munkának kellett kiadót keresni. Még «az erősen megromlott nyelv ékesítésére s megerősítésére» is tőle vártak segílyt.¹ Nála kopogtatott Bod Péter, hogy más nemzetek példájára «valami literata societast» kellene fölállítani; tehát a tudós társaság eszméjének kivitelét tőle várták először. Az ő tekintélyének ægise alatt kívánt Bod Péter egy jó magyar grammatikát összeállítani s a régi historiás énekekből egy szemelvényt szerkeszteni, a melyben deák vagy más idegen szók nem fordulnak elő, hogy a zagyva nyelv hajdani épségébe visszaálltassék. Bod Péter keserűen panaszkodik előtte, hogy már a parasztok is deák szókkal élnek s a magyar nemes ifjak, a kik a katonaságtól hazakerülnek, megtámadják a nyelv tisztaságát. «Az Isten tehetséget adott a Méltóságos Úrnak — írja Bod Péter² — azokból a Heltaitól régen kiadott versekből, a melyeket kedvesebbeknek lehetne ítélni, nyomtattatna ki a Mélt. Úr Budán, vagy a hol helyesnek ítélné, hogy az afféléknek olvasásokkal egyenesednének a megdeákosúlt s francziásúlt szólások módjai».

Dr. VÁCZY JÁNOS.

SIMAI KRISTÓF, PÁLYÁJA KEZDETÉN.

Jelen értekezésemben az *Igazházi* szerzőjének, a derék «úttörők» egyik legderekabbjának, kiváltképen fejlődési időszakát szándékozom lehetőleg megvilágítani, melyről az eddigi ismertetések alig vagy csak fogyatékosan említettek holmit. Anyakönyvi hiteles kivonatok szerint³ Simai 1742. nov. 8-án

¹ L. Bod Péternek 1756 febr. 20-án hozzá írt levelét. *Figyelő*, 1876. évf. 175. l.

² Id. levelében. 176. l.

³ Németh Vilmos sz.-Benedek-rendi t. komáromi gymn. igazgató-tanár volt